

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 นับเป็นกฎหมายฉบับแรกซึ่งนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาในด้านต่างๆ โดยห้องสมุดจะมีบทบาทและมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น ในฐานะแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตและเป็นศูนย์กลางของเครือข่ายการเรียนรู้ในท้องถิ่น โดยเฉพาะห้องสมุดประชาชน ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับประชาชนและมีผลกระทบต่อแนวคิดต่อการบริหารจัดการและการดำเนินงานห้องสมุด ซึ่งในยุคปัจจุบันมุ่งเน้นการพัฒนามาตรฐานสู่สากล ตลอดจนความคาดหวังของประชาชน และสังคม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2548 : 6)

รัฐบาลได้กำหนดนโยบายส่งเสริมการอ่านให้เป็นวาระแห่งชาติ โดยมียุทธศาสตร์ 3 ประเด็น คือ การพัฒนาคนไทยให้มีความสามารถในการอ่าน การพัฒนาคนไทยให้มีนิสัยรักการอ่าน การสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการส่งเสริมการอ่าน โดยกระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายใช้การอ่านเป็นเครื่องมือในการสร้างศักยภาพเด็กและเยาวชนและคนในชาติเพื่อเติมเต็มการศึกษาตลอดชีวิตและกำหนดนโยบายการปฏิรูปการศึกษารอบสองเน้นเป้าหมายที่ “การส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ” ประกอบด้วย การอ่าน การแสวงหาความรู้สำหรับคนไทยทั้งที่อยู่ในระบบและนอกระบบ รวมทั้งผู้ที่พ้นวัยเรียนให้มีโอกาสเข้าถึงความรู้ และต่อยอดการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ตลอดชีวิตอย่างไร้ขีดจำกัดจากสื่อและวิธีการที่หลากหลายในยุคโลกาภิวัตน์ (สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. 2552 : 41)

สถานการณ์การอ่านของเด็กไทย จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบอัตราการอ่านหนังสือเด็กไทยโดยเฉลี่ยเพียงปีละ 5 เล่มต่อคน ขณะที่ประเทศพัฒนาแล้วอย่างอเมริกา อัตราการอ่านหนังสือโดยเฉลี่ยปีละ 50 เล่มต่อคน อาจเพราะมีสื่อเร้าอื่นๆ ทั้งโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เกมคอมพิวเตอร์ ฯลฯ ซึ่งรูปลักษณะน่าสนใจประกอบกับเป็นสื่อใหม่ทันสมัยเป็นที่นิยมของเด็กมากกว่า อีกทั้งปฏิเสธไม่ได้ว่าเด็กไทยจำนวนมากขาดแคลนโอกาสทางการศึกษา ไม่มีหนังสืออ่าน ต่อมาสำนักงานสถิติแห่งชาติได้สำรวจเรื่องการอ่าน

ของคนไทยเมื่อเดือนพฤษภาคม 2551 พบว่าคนไทยอายุตั้งแต่ 6 ขวบขึ้นไปอ่านหนังสือ (ที่ไม่ใช่หนังสือเรียนหรือเพื่องาน) ร้อยละ 66.3 (เมื่อปี พ.ศ. 2546 อ่าน ร้อยละ 61.2 ปี 2548 อ่าน ร้อยละ 69.1) ประเภทหนังสือที่อ่านมากที่สุดคือ หนังสือพิมพ์ ร้อยละ 71 ตามด้วยนิยาย/การ์ตูน ร้อยละ 38.8 และนิตยสารร้อยละ 35.4 แยกกลุ่มตามวัยพบว่า กลุ่มวัยเด็กอ่านร้อยละ 81.5 กลุ่มเยาวชนอ่านร้อยละ 78.6 กลุ่มทำงานร้อยละ 64.3 และกลุ่มผู้สูงอายุ ร้อยละ 39.3 แยกตามเพศ พบว่าชายอ่าน ร้อยละ 67.5% หญิงอ่านร้อยละ 65.1 ในกลุ่มเด็กเล็กพบว่า เด็กในเมืองหลวงอ่านมากที่สุด คือ ร้อยละ 45.3 และเด็กอีสานอ่านน้อยสุด ร้อยละ 31.3 (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ. 2552 : 1)

เนื่องจากคนไทยมีรายได้น้อย ไม่มีเงินมากพอที่จะซื้อหนังสือได้ แหล่งเรียนรู้ที่ถูกและใกล้ตัวที่สุดคือห้องสมุดประชาชน ซึ่งห้องสมุดประชาชนมีพันธกิจในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ การรู้หนังสือ การให้ประชาชนรักการอ่าน และส่งเสริมความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงข่าวสารข้อมูล เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ห้องสมุดประชาชนที่คึกคักจะต้องเป็นห้องสมุดที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ และทุกระดับการศึกษา โดยมีสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในฐานะหน่วยงานภาครัฐได้ดำเนินงานการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยแก่ประชาชนทั่วไป มีโครงสร้างพื้นฐานที่ให้บริการส่งเสริมการอ่านแก่ประชาชนหลายประเภท เช่น ห้องสมุดประชาชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายการพัฒนาห้องสมุดของสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าของนักเรียน ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครองและชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพ โอกาส และสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะการเติมเต็มการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็น “การศึกษาตลอดชีวิต” ทั้งนี้ เนื่องจากการปฏิรูปการศึกษาช่วงแรก เน้นแต่การศึกษาในระบบเป็นส่วนมาก ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดแนวทางพัฒนาห้องสมุด ให้เป็น “ห้องสมุด 3 ดี” ที่เน้นการพัฒนาใน 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ หนังสือดี บรรณารักษดี และบรรณารักษ์ดี เพื่อขับเคลื่อนการศึกษาตลอดชีวิต และนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เนื่องจากห้องสมุดประชาชนเปรียบเสมือนชุมทรัพย์ทางปัญญา เป็นแหล่งรวมความรู้ทุกแขนงทุกศาสตร์ และยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน

มีนิสัยรักการอ่าน ห้องสมุดจึงเปรียบเสมือนโลกแห่งการเรียนรู้ เป็นแหล่งบันเทิงประเทืองปัญญา ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการ บรรณารักษ์เป็นมิตร วัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ทันสมัยน่าสนใจใคร่เรียนรู้ สถานที่ และบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ มีหนังสือ และสื่อการเรียนรู้หลากหลายประเภทอย่างเพียงพอ และตรงกับความต้องการ(สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. 2552 : 1)

ขณะเดียวกันประกอบกับสังคมปัจจุบันเป็นสังคมความรู้ โดยมีการเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่สำคัญ การเปลี่ยนแปลงในสังคมโลกและสังคมไทยที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและรวดเร็วในทุกๆด้าน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ล้วนเป็นผลอันเกิดจากความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2542 : 3) มาตรา 6 คือ การพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มาตรา 15 กำหนดการศึกษาไว้ 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการศึกษาที่เน้นผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยมีการศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สิ่งของ สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น มาตรา 25 กล่าวว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงาน และจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลอื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพและปรากฏในมาตราอื่นๆ อีกหลายมาตรา ได้สะท้อนสาระสำคัญที่ส่งเสริมความรู้ การใฝ่รู้ การศึกษาค้นคว้า วิจัย อันนำไปสู่การอ่าน การแสวงหาความรู้ สังคมแห่งการเรียนรู้และบทบาทของห้องสมุดทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

ห้องสมุดประชาชนศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ให้บริการประชาชนเขตอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ดำเนินงานห้องสมุด เพื่อสนองนโยบายรัฐบาลด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต สนองนโยบายยุทธศาสตร์สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในเรื่องพลิกโฉมห้องสมุดประชาชนให้เป็นห้องสมุดมีชีวิต รวมทั้งศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ได้พัฒนาห้องสมุดประชาชนอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นศูนย์กลางการให้บริการข่าวสารข้อมูลการเรียนรู้ของชุมชน

การจัดกิจกรรมของชุมชน และเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ แต่การดำเนินการเพื่อสนองนโยบายดังกล่าวยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะจากการประเมินความพึงพอใจตามโครงการพัฒนาห้องสมุดประชาชนมีชีวิต เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตในปี พ.ศ. 2551 นั้น พบว่า ผลการประเมินด้านภาวะแวดล้อมด้านการให้บริการสื่อ เอกสารต่าง ๆ ไม่หลากหลาย มีปริมาณน้อย และมีหนังสือค่อนข้างเก่า ไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้ใช้บริการ ด้านอาคารสถานที่ไม่เอื้อต่อการดึงดูดความสนใจ ขาดการประชาสัมพันธ์ ผลการประเมินด้านปัจจัย พบว่า บุคลากร วัสดุอุปกรณ์มีไม่เพียงพอ งบประมาณมีจำกัด ไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการ ผลการประเมินด้านกระบวนการ พบว่า การบริหารจัดการอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการประเมินด้านผลผลิตนั้น พบว่า การดำเนินงานและระบบการให้บริการห้องสมุดประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง ผู้ใช้บริการให้ความพึงพอใจด้านการให้บริการทางอินเทอร์เน็ตน้อย

จากข้อมูลและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยซึ่งมีหน้าที่ในการจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยและได้มองเห็นความสำคัญของการอ่าน จึงจำเป็นต้องพัฒนาห้องสมุดประชาชนศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ให้เป็นห้องสมุดในรูปแบบ 3 ดี

คำถามการวิจัย

สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็นรูปแบบ 3 ดี ของ ห้องสมุดประชาชนศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการห้องสมุดประชาชนศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาแนวทางและกลยุทธ์ในการพัฒนาห้องสมุด รูปแบบ 3 ดี ห้องสมุดประชาชนศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

3. เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าใช้บริการห้องสมุดประชาชนศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม หลังจากได้มีการพัฒนาให้เป็นห้องสมุด แบบ 3 ดี

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต ดังนี้

1. กลุ่มผู้ร่วมวิจัยและผู้ให้ข้อมูล จำแนกเป็น

1.1 กลุ่มผู้ร่วมวิจัย (Research Participant) จำนวน 7 คน ประกอบด้วย

1.1.1 ผู้วิจัย

1.1.2 ครูการศึกษาณนอกโรงเรียน จำนวน 5 คน

1.1.3 ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย

1.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้เข้าใช้บริการห้องสมุดประชาชนศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จำนวน 100 คน

2. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กลยุทธ์ห้องสมุด 3 ดี

1. การปรับภูมิทัศน์
2. จัดบรรยากาศภายในห้องสมุด
3. การให้บริการ
4. สร้างทีมงานเชิงรุก
5. การสร้างเครือข่ายส่งเสริมการเรียนรู้ของห้องสมุด
6. สืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. สื่อ เทคโนโลยีที่ทันสมัย
8. กิจกรรมหลากหลาย
9. การอำนวยความสะดวกต่อผู้ให้บริการ
10. การให้ความสำคัญต่อผู้ให้บริการ

การพัฒนา

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

จำนวนผู้ใช้ห้องสมุด

3. วิธีการวิจัย

ใช้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามแนวคิดของ (ยาใจ พงษ์บริบูรณ์. 2537 : 10-30 ; อ้างอิงจาก Kemmis and McTaggart. 1988 : 11-15) ซึ่งประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การปฏิบัติการ (Action) การสังเกตการณ์ (Observation) และการสะท้อนผลการปฏิบัติการ (Reflection) ภายใต้กรอบการพัฒนาระบบการจัดการที่มีคุณภาพและเป็นแนวทางสู่มาตรฐานการพัฒนาห้องสมุด 3 ดี

4. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้เวลา ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2554 ถึง วันที่ 31 พฤษภาคม 2554

5. พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ห้องสมุดประชาชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การพัฒนาห้องสมุดประชาชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ พยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม หมายถึง วิธีการ หรือกลยุทธ์การพัฒนาห้องสมุดประชาชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ประกอบด้วย 10 กลยุทธ์

2. การพัฒนาห้องสมุดประชาชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ พยัคฆภูมิพิสัย ให้เป็นรูปแบบห้องสมุด 3 ดี หมายถึง การนำกลยุทธ์มาใช้ในการพัฒนาห้องสมุดประชาชนศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย

3. ห้องสมุดประชาชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ พยัคฆภูมิพิสัย หมายถึง สถานที่ให้บริการข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย และความเคลื่อนไหวของสังคม เป็นแหล่งเผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชน โดยให้บริการอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย

4. ห้องสมุดในรูปแบบ 3 ดี หมายถึง ห้องสมุดที่ประกอบด้วย หนังสือดี บรรณาคาศดี และบรรณารักษ์ดี เพื่อขับเคลื่อนการศึกษาดลอดชีวิต และนำไปสู่การสร้างสังคมแห่ง

การเรียนรู้ เป็นแหล่งรวบรวมความรู้ทุกแขนง ทุกศาสตร์ และยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่าน เป็นแหล่งบันเทิงประเทืองปัญญาตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการ บรรณารักษ์เป็นมิตร วัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ทันสมัย น่าสนใจใคร่เรียนรู้ สถานที่ และบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ มีหนังสือ และสื่อการเรียนรู้ หลากหลายประเภทอย่างเพียงพอ และตรงกับความต้องการ

5. ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกที่ดี ความประทับใจ ความรู้สึกรัก ชอบ ยินดี เต็มใจ หรือ เจตคติที่ดีของผู้มารับบริการที่ได้รับจากการนำกลยุทธ์ทั้ง 10 กลยุทธ์ มาพัฒนาห้องสมุดประชาชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย

6. ผู้ใช้บริการห้องสมุด หมายถึง ผู้เข้าใช้บริการห้องสมุดประชาชน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย

7. ผู้อำนวยการ หมายถึง ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย

8. ครูการศึกษาออกโรงเรียน หมายถึง ครูอาสาสมัครการศึกษาออกโรงเรียน ครู กศน.ตำบล ในสังกัดศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้บริหาร คณะครู ตลอดจนผู้รับผิดชอบห้องสมุด สามารถนำข้อมูลจากงานวิจัยนี้ไปประยุกต์และปรับใช้ในการพัฒนาห้องสมุดให้มีมาตรฐานได้
2. ห้องสมุดเมื่อได้รับการพัฒนาให้เป็นรูปแบบ 3 ดี แล้วมีผู้สนใจเข้าใช้บริการมีปริมาณมากเพิ่มขึ้น